

ภาพจิตรกรรมไทยในศาลาวัดพลาณภาพ อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี

อัฐรุพล คงพัฒน์¹

ความนำ

ในโลกปัจจุบัน กระแสแห่งความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุเข้ามามีบทบาทมากขึ้นทำให้ค่านิยมด้านต่างๆ เปลี่ยนไปจากเดิม ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ โดยเฉพาะด้านศิลปวัฒนธรรม ซึ่งหลายท่านมองข้ามไปผลงานศิลปะชิ้นสำคัญอันทรงคุณค่า ซึ่งปรากฏหลงเหลืออยู่ตามสถานที่ต่างๆ นับวันจะสูญสลายมากขึ้นทุกที

ผลงานทางด้านศิลปกรรม โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่นภาคใต้ เป็นสิ่งก่อสร้างประเภทหนึ่ง อันเกิดจากการสร้างสรรค์ที่สำคัญ และยิ่งใหญ่ของมนุษย์ เพราะสามารถสะท้อนสภาพสังคม วัฒนธรรมของประชาชน และกิจกรรมอันเกิดจากความเชื่อ ความศรัทธาที่มีอยู่อย่างแนบแน่นของชีวิตในทุกสังคม รวมถึงได้สะท้อนอิทธิพลเชิงช่าง คำไกรบางประการ ซึ่งถ่ายทอดรูปแบบสืบต่อกันมา นับเป็นความฉลาดของกลุ่มชนที่รู้จักการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ เช่น การคิดประดิษฐ์วัสดุการรู้จักนำทรัพยากรที่มีอยู่ในธรรมชาติใกล้ตัวมาประยุกต์ใช้ประโยชน์อย่างมีคุณค่าได้เป็นอย่างดี

สถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่นภาคใต้นั้น นับว่าเป็นผลงานที่บรรพชนได้สร้างสรรค์ และสืบทอดกันมาในวัฒนธรรมไทยส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้นเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนาและในปัจจุบันก็มีสถานที่หลายแห่งยังคงรักษาความงดงาม และประโยชน์ใช้สอยด้านต่างๆ ไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้

วัดพลาณภาพ

วัดพลาณภาพ ตำบลทุ่งพลา อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี เป็นศาสนสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา อีกแห่งหนึ่ง สร้างขึ้นในสมัยจุลศักราชเป็นวัดที่มีอายุเก่าแก่โดยทำเลที่ตั้งอยู่ใกล้กับวัดช้างให้ (วัดช้างให้ ราษฎร์บูรณาราม) อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี ที่สาธารณชนรู้จักกันเป็นอย่างดี

สำหรับการเดินทางไปยังวัดพลาณภาพ สามารถใช้เส้นทางปัตตานี-ยะลา (สายผ่านอำเภอโคกโพธิ์) ในช่วง สามแยกบ้านเกาะตาเลียวซ้ายผ่านถนนซอย มุ่งตรงไปวัดระยะทางประมาณ 1,300 เมตร จะมองเห็นซุ้มประตูทางเข้าวัดอยู่ด้านหน้าติดกับถนนส่วนด้านหน้าวัดจะหันไปทางทิศเหนือสำหรับพื้นที่ของวัดมีเนื้อที่ประมาณ 17 ไร่ และมีอาณาเขตติดกับหมู่บ้านชาวไทยพุทธและมุสลิมซึ่งอยู่ร่วมกันอย่างสันติมาช้านาน



ภาพประกอบที่ 1 บริเวณซุ้มประตูด้านหน้าปากทางเข้าวัด อยู่ตรงกันข้ามกับสถานที่ราชการของ ตำบลทุ่งพลา

ตำนานวัดพลาณภาพ

ตามประวัติการก่อตั้งวัดนั้นไม่ได้มีเอกสารหลักฐานยืนยันแน่ชัดว่าได้สร้างขึ้นเมื่อใด แต่จากหลักฐานที่ปรากฏจากโบสถ์นั้นทราบได้ว่าสร้างขึ้นแล้วเสร็จปีจุลศักราช 1271 และมีการบูรณะปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซมอาคารหลายหลังมาแล้วเมื่อปี พ.ศ.2527 จวบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในอดีตพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นที่ลุ่มมีน้ำท่วมขังทั่วบริเวณ และปกคลุมไปด้วยป่าสาธุ

¹อาจารย์ สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

มีเพียงบริเวณวัดซึ่งเป็นที่สูง สามารถใช้เป็นทำเลที่เหมาะสมกับการจัดตั้งเป็นสถานที่กอรกับสถานที่ดังกล่าวเคยเป็นพลับพลาของเจ้าเมืองในอดีต เมื่อผู้คนมาอาศัยในหมู่บ้านมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จึงร่วมกันขนานนามวัดนี้ว่า วัดทุ่งพลา ซึ่งต่อมาได้มีการแต่งตั้งวัด จึงเปลี่ยนแปลงชื่อใหม่คือ วัดพลาอนุภาพ

ศาลาภายในวัดพลาอนุภาพ

ศาลาภายในวัดพลาอนุภาพ ต.ทุ่งพลา อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี เป็นสิ่งก่อสร้างที่สนองประโยชน์ใช้สอยหลายประการ เช่น เป็นที่พักคอย หรือที่พักชั่วคราวของผู้คนในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง และใช้สำหรับตั้งศพ เพื่อรอประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยในอดีตนั้นจะมีศาลา 2 หลัง ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากซุ้มประตูทางเข้าวัดประมาณ 10 เมตร ซึ่งมีการก่อสร้างเป็น 2 แบบ คือ หลังแรกเป็นศาลาซึ่งมีรูปแบบหลังคาทรงปั้นหยา หรือที่ชาวพื้นเมืองเรียกว่า ลิมะฮ์ ซึ่งแปลว่า หลังคาห้า และหลังที่สองตั้งอยู่ถัดไปจากศาลาหลังแรก มีรูปแบบหลังคาทรงจั่ว ชาวบ้านพื้นเมือง เรียกว่า แมและ เป็นหลังคา ซึ่งได้รับอิทธิพลจากเรือนไทยภาคกลาง (เขต รัตนจรณะ และคณะ, 2537)

ตามตำนาน คำบอกเล่าสืบต่อกันมาว่า ในอดีตสถานที่แห่งนี้เป็นทุ่งนา อุดมไปด้วยป่าไม้หนานาพันธุ์ และสัตว์ป่าหลากหลายชนิด และครั้งหนึ่งมีเจ้าเมืองและบริวารเดินทางมาเพื่อล่าสัตว์ ในแต่ละครั้งจะต้องใช้เวลาในการพักค้างแรมเป็นเวลาหลายวัน จึงได้ปลูกสร้างพลับพลาเพื่อพักอาศัยขึ้น

เมื่อครบกำหนดกลับจึงให้นายนำซึ่งเป็นชาวบ้านอาศัยในบริเวณนั้นเป็นผู้รักษาพลับพลาขึ้นไว้ตลอดไป

รูปแบบศาลาวัดพลาอนุภาพ

ศาลาวัดพลาอนุภาพทั้ง 2 หลัง (ศาลาหลังคาปั้นหยา และศาลาทรงจั่ว) เป็นศาลาที่มีรูปแบบ และเอกลักษณ์ของภาคใต้ คือ มีหลังคาที่มีความลาดชันสะท้อนถึงลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ที่ร้อนชื้นและฝนตกชุก ทำให้มีการระบายน้ำฝนได้ดี ส่วนของเสา จะไม่ปักลงดินโดยตรง แต่จะมีการก่ออิฐ เป็นฐานรองรับตั้งอยู่บนดินซึ่งปรับไว้ให้เสมอกันทุกด้าน แล้วนำเสาเรือนวาง ตั้งในส่วนบนอีกครั้งหนึ่ง

ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันความชื้นทำให้ไม้ผุกร่อนได้ง่ายและสัตว์ประเภท ปลวก และแมลงที่อาศัยอยู่ผิวดิน ขึ้นไปทำลายตัวเรือน



ภาพประกอบที่ 2 ศาลาหลังแรกรูปทรงปั้นหยา ใช้สำหรับพักร้อนในอดีตมีภาพจิตรกรรมไทย รูปราหูปรากฏอยู่บริเวณเพดาน แต่ปัจจุบันภาพได้ลบเลือนไปเสียเกือบหมดแล้ว คงเหลือเพียงเค้าโครงของสีและลายเส้นให้สังเกตเห็นเล็กน้อยเท่านั้น



ภาพประกอบที่ 3 ศาลาพักร้อน สร้างขึ้นเมื่อใดนั้นไม่สามารถระบุได้แน่ชัด ในอดีตจะมุงด้วย กระเบื้องดินเผา และเปลี่ยนเป็นกระเบื้องลอน ไม่เกิน 50 ปี มานี้เอง ภายในศาลาปรากฏภาพจิตรกรรมไทย อันทรงคุณค่า เป็นเรื่องชาดก ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการให้ผู้เข้ามาพักในศาลาได้ดู เพื่อเป็นการพักผ่อน และรับรู้คุณธรรมในเรื่องราวนั้น ๆ (วิยะดา ทองมิตร, 2541)

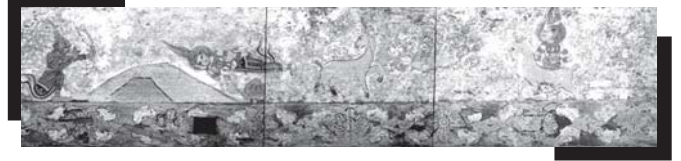


ภาพประกอบที่ 4 ภาพจิตรกรรมไทย เรื่องชาดก ซึ่งผู้เขียนบันทึกภาพไว้เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ.2539 ปัจจุบันศาลาดังกล่าวได้ถูกรื้อถอนไปแล้ว จึงไม่เหลือหลักฐานปรากฏไว้ให้ศึกษาของจริงอีก

ภาพจิตรกรรมไทยในศาลาวัดพลาญภาพ

สำหรับภาพจิตรกรรมไทยภายในศาลาทรงหลังคาจั่ว (ภาพประกอบที่ 3) มีการจัดวางรูปต่อเนื่องกัน จากตอนหนึ่งไปยังอีกตอนหนึ่ง หรือจากเรื่องหนึ่งไปอีกเรื่องหนึ่ง โดยใช้ภาพเป็นสัญลักษณ์แทนและสื่อความหมายของเรื่อง นอกจากนี้ยังมีส่วนประกอบอื่นๆ สรุปลงข้อสังเกตดังนี้

1. การใช้สี ภายในภาพจิตรกรรมจะมีการรองพื้นด้วยสีขาวแล้ววาดภาพทับลงไปอีกครั้งหนึ่ง และวางน้ำหนักของสีในปริมาณที่พอเหมาะและใกล้เคียงกันในทุกภาพ ติดตั้งอยู่บริเวณคอสอง ของศาลาโดยรอบ การใช้สีที่เหมือนกัน มีความอ่อนแก่ไม่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการมองภาพทำให้มีความกลมกลืนเชื่อมโยงไม่ขาดตา อนึ่งมีบางภาพ ใช้การรองพื้นสีเขียว แล้วจะมีสีอื่นๆ ทับผิวของสีเขียว เช่น น้ำตาล เหลือง คราม ดำ ขาว และปิดทอง นอกจากนี้ยังพบว่าลักษณะของสีบางอย่างโปร่งแสง และทึบแสงปรากฏให้เห็นด้วย สำหรับการใช้สีทองนั้นจะนิยมกระทำกันมาช้านานแล้ว โดยเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดวาอารามต่างๆ ในภาคกลางมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น



ภาพประกอบที่ 5 แสดงให้เห็นถึงการรองพื้นและการปิดทับด้วยสี

2. การตัดเส้น ช่างไทยโบราณได้ตัดเส้นโดยคำนึงถึงความเข้ม และความอ่อนไหวที่ปลายเส้นเพื่อสร้างความงาม โดยใช้จิ้งหะและน้ำหนักที่พอดี ตัดเส้นบุคคล สัตว์ และลวดลายต่างๆ ในส่วนที่ต้องการให้เด่นชัดขึ้น ซึ่งต้องใช้ทักษะฝีมือเฉพาะตัวลอกเลียนแบบได้ยากยิ่ง



ภาพประกอบที่ 6 การตัดเส้นในส่วนประกอบต่างๆ ของภาพจะช่วยให้เกิดความเด่นชัดน่าสนใจยิ่งขึ้น

3. ความต่อเนื่องด้วยความคล้ายกันของรูปทรง คุณลักษณะดังกล่าวพบในงานจิตรกรรมภายในศาลาวัดพลาญภาพ เป็นความคล้ายกันของรูปทรงต่างๆ เช่น ต้นไม้กับต้นไม้ กลุ่มของคนซึ่งเขียนต่อกันเป็นระเบียบสามารถสร้างความต่อเนื่องระหว่างรูปทรง ทำให้เกิดความ น่าสนใจทั่วทั้งภาพ และแต่ละตอนได้เป็นอย่างดี



ภาพประกอบที่ 7 แสดงภาพกลุ่มบุคคล ต้นไม้ จัดวางอยู่ในตอนเดียวกันได้อย่างกลมกลืน

4. การใช้วัสดุและวัตถุดิบ จากการสัมภาษณ์ และตำนานเล่าสืบต่อกันมาในเรื่องของการใช้วัสดุ วัตถุดิบ และเทคนิคต่างๆ นับเป็นเรื่องที่ซับซ้อนปกปิด เป็นความลับต่อการถ่ายทอดหรือเผยแพร่ความรู้ทำให้ผู้ที่ขาดความอดทนไม่มีใจรักและไม่มี ความตั้งใจจริงทางด้านนี้เกิดความท้อถอย และล้มเลิกความสนใจไปอย่างเสียดายจากสาเหตุดังกล่าวทำให้ขาดช่วงฝีมือรุ่นใหม่ที่มีความสามารถเทียบเคียงกับฝีมือของช่างไทยโบราณ และนับวันในเรื่องของการใช้วัสดุ วัตถุดิบ รวมถึงเทคนิควิธีการต่างๆ แบบโบราณ จึงค่อยๆ หดหายไป ถึงแม้ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ด้านการสังเคราะห์ และการผลิตทำให้มนุษย์สามารถคิดค้นวัสดุใหม่ๆ ที่ดีมีมากขึ้นก็ตาม

สำหรับการใช้วัสดุและวัตถุดิบเขียนภาพจิตรกรรมไทยภายในศาลา จากการสัมภาษณ์ผู้รู้หลายท่าน พบว่าช่างไทยโบราณได้นำเอายางจากต้นนวล (มีลักษณะเป็นก้อนคล้ายขัน) มาเคลือบผสมร่วมกับสีธรรมชาติ หรือสีสังเคราะห์ ซึ่งมีลักษณะเป็นผงมีขายตามท้องตลาดเพียงไม่กี่สี ผสมให้เข้ากันมีความเหลวพอประมาณสำหรับทาได้จึงนำไปวาดลงบนผนังและพื้นที่ต่างๆ ตามที่ต้องการ



ภาพประกอบที่ 8-11 ตัวอย่างการเขียนภาพจิตรกรรมไทย เรื่องราวเกี่ยวกับชาดก ในส่วนต่างๆ ภายในศาลา

เป็นที่น่าเสียดายว่า ภาพจิตรกรรมไทยที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ไม่เหลือไว้ให้ชื่นชมอีก เนื่องจากศาลาหลังที่สองได้ถูกรื้อถอนไปแล้ว และไม่ได้เก็บรักษาผลงานศิลปะชิ้นสำคัญไว้สภาพปัญหาดังกล่าวคงเหมือนกับที่โบราณสถานหลายแห่งกำลังประสบปัญหาการขาดการดูแลเอาใจใส่ของทุกฝ่าย ตลอดจนขาดความรู้ ความเข้าใจในการอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูบูรณะไว้อย่างถูกต้อง ทำให้ไม่หลงเหลือผลงานศิลปะจวบจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นเพื่อเป็นการกระตุ้นทุกฝ่าย ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะเพิ่มเติมในเรื่องของการอนุรักษ์ผลงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นให้คงไว้ดังนี้

1. ในปัจจุบันแม้ว่ามีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากรได้ทำการขึ้นทะเบียนโบราณสถานแล้วก็ตามแต่ยังไม่เพียงพอ จึงควรจัดให้มีการสำรวจ ตรวจสอบ รวบรวมภาพจิตรกรรมไทย ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏในศาสนสถาน โบราณสถานทุกระดับ ตำบล อำเภอ จังหวัดให้ครอบคลุมทุกแห่ง เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการบูรณะในอนาคต
2. จัดให้มีแหล่งทุน สนับสนุนการคัดลอกภาพจิตรกรรมไทย โดยให้วาดภาพขึ้นใหม่ แต่ให้คงอยู่ในลักษณะที่ตกทอดมาเป็นภาพที่สมบูรณ์ หรือไม่ครบบริบูรณ์ก็ได้ให้มากยิ่งขึ้น
3. ในระดับจังหวัด หรือภูมิภาควัดสถานที่สำหรับรวบรวมภาพจิตรกรรมไทยในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาพคัดลอกภาพถ่ายในช่วงระยะเวลาต่างๆ หรือการบันทึกในเอกสารทั้งในและต่างประเทศ เป็นต้น เก็บรักษาอย่างเป็นระบบ และประชาสัมพันธ์ด้วยสื่อประเภทต่างๆ เพื่อเปิดโอกาสให้สาธารณชนได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้มากขึ้น
4. ในชุมชน ท้องถิ่นใดมีภาพจิตรกรรมไทยปรากฏอยู่ในสถานที่ต่างๆ ให้สถานศึกษาจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้าน

ศิลปวัฒนธรรม ทั้งนี้ก็เพื่อให้นักเรียนได้ทราบประวัติ และ ผลงานศิลปะอันทรงคุณค่าโดยชี้ให้เห็นถึงคุณค่าทางทัศนศิลป์ ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นและเห็น ความสำคัญของศิลปในท้องถิ่น สอดคล้องกับประเวศ วะสี (2544) ได้กล่าวไว้ในชุมชนจะมีศิลปินอยู่เสมอ เพราะศิลปะ และศิลปินเป็นธรรมชาติของวิถีชีวิตปกติ ฉะนั้นโรงเรียนควร เปิดประตูสู่ชุมชนมากที่สุด เพื่อนักเรียนจะได้เรียนรู้กับศิลปิน อันหลากหลาย และสร้างงานศิลปะเอง เพราะถ้าลดความเป็นวิชาการลงเพิ่มความเป็นธรรมชาติมากขึ้น ศิลปะจะปรากฏ ขึ้นเอง เพราะศิลปะเป็นธรรมชาติและเกิดในธรรมชาติ การ เรียนรู้จึงควรมีฐานอยู่ในธรรมชาติของวิถีชีวิตให้มากที่สุด

บรรณานุกรม

เขต รัตนจรณะและคณะ. 2537. **เรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้**. ปัตตานี :

สถาบันศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ประเวศ วะสี. 2544. “กระบวนการทางปัญญา (การเรียนรู้ในวิถีชีวิต)”, **สถานปฎิรูป**

4 (44) (พฤศจิกายน) 72.

พระครูธรรมมะพลาร. 2548. “ภาพจิตรกรรมไทยในศาลาวัดพลานุกาพ” ให้สัมภาษณ์ 10 มิถุนายน.

พิเชษฐ เปี้ยร์กลิ่น. 2541. รายงานการวิจัยเรื่องการสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดปืบผลิวัน

ตำบลศาลาใหม่ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส. ปัตตานี : โครงการจัดตั้งคณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

วิยะดา ทองมิตร. 2541. **สารานุกรมเมืองโบราณ** : ศาลา. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2543. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการระหว่างวันที่ 22-23 มิถุนายน พ.ศ.2543

เรื่องสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น : ฐานที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมกับการออกแบบปัจจุบันและความหมายของ

ที่อยู่อาศัยตามโลกทัศน์ล้านนาโบราณ. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

5. จัดตั้งศูนย์วิจัยทางการอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมไทย ในโบราณสถานหรือศาสนสถานเพื่อรวบรวมข้อมูล นำมา วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปผล เป็นการแก้ปัญหาเกี่ยวกับภาพ จิตรกรรมไทย ที่กำลังจะสูญหายมากยิ่งขึ้นให้คงไว้

จากที่ได้กล่าวมาแล้วผลงานจิตรกรรมไทยที่ปรากฏอยู่ ทั่วไป ไม่ว่าจะอยู่ในแห่งหนใดได้ให้คุณค่าและประโยชน์ทั้ง ทางตรงและทางอ้อมแก่นุชนุชย์ในหลายมิติ ดังนั้นจึงเป็น หน้าที่หลักของทุกคนที่จะต้องช่วยกันทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ให้คงไว้ จนถึงรุ่นลูกหลานของเราได้ศึกษาเรียนรู้ในมรดกของ ชาติสืบไป

